

**TYÖELÄMÄ- JA TASA-
ARVOVALIOKUNNAN LAUSUNTO
15/2010 vp**

Valtioneuvoston selvitys EU:n ja Suomen vireillä olevista ja tulevista toimista, jotka koskevat romanien aseman parantamista EU:ssa

Suurelle valiokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Suuri valiokunta on 6 päivänä syyskuuta 2010 lähettänyt valtioneuvoston selvityksen EU:n ja Suomen vireillä olevista ja tulevista toimista, jotka koskevat romanien aseman parantamista EU:ssa (E 45/2010 vp) työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle mahdollisia toimenpiteitä varten.

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- valtiosihteeri Antti Peltari, sisäasiainministeriö
- ylitarkastaja Robin Harms, Vähemmistövaltuutetun toimisto
- valtiopäiväneuvos Gunnar Jansson
- toiminnanjohtaja Miranda Vuolasranta, Fintiko Romano Forum ry.

VALTIONEUVOSTON SELVITYS

Ehdotus

Käsitellessään komission tiedonantoa Eurooppa 2020 -strategiasta 4.6.2010 suuri valiokunta päätti pyytää valtioneuvostolta selvityksen EU:n ja Suomen vireillä olevista ja tulevista toimista, jotka koskevat romanien aseman parantamista EU:ssa.

Selvityksessä esitellään EU:n tasolla tehtyjä ja Suomen hallituksen toimenpiteitä romanien aseman parantamiseksi. Romanien elinolojen ja aseman kehittäminen on jäsenmaiden ensisijaisella vastuulla, mutta yhteistyö Euroopan unionissa tukee romanien olosuhteiden ja ihmisoikeuksien tavoitteellista edistämistä. EU:n politiikat ja rahoitusinstrumentit voivat merkittävas-

ti tukea jäsenmaita löytämään ratkaisuja romaniväestön tarpeisiin ja ongelmiin.

Työryhmän esitys Suomen kansalliseksi romaniohjelmaksi valmistui viime vuoden lopulla. Ohjelmaehdotuksen mukaan Suomen tulisi kansallisen kehittämisen ohella osallistua ja aktiivisesti vaikuttaa eurooppalaisen romanistrategian muovautumiseen tuomalla oman asiantuntijuutensa mukaan sen kehittämiseen ja tarjoamalla malleja ja kokemuksia osallisuuden ja yhdenvertaisuuden edistämisestä.

Valtioneuvoston kanta

Suomen ensimmäisessä romanipoliittisessa ohjelmassa esitetään Suomen kansainvälisen romanipolitiikan vaikuttamisstrategian laatimista.

Ulkoasiainministeriö on elokuussa 2010 asettanut työryhmän valmistelevaan strategiaa.

Suomen tulee toimia kansainvälisissä yhteyksissä aktiivisesti ja johdonmukaisesti romaniväestön yhdenvertaisuuden ja elinolojen kehittämiseksi. Yhteistyön romanijärjestöjen kanssa tulee olla niin Suomen hallituksen kuin EU:nkin romanitoimintojen peruseriaate. Roma Inclusion Platformin toiminta tulee vakiinnuttaa ja EU:n rahoitusinstrumenttien käyttöä romaniväestön aseman parantamiseen tulee tehostaa.

Suomessa romaniväestö on jo pitkään ollut mukana toimijana eikä vain toimenpiteiden kohteena. Meillä on toimivia rakenteita romaniväestön osallisuuden ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Tällaisia ovat esimerkiksi valtakunnallinen ja alueelliset romaniasiaain neuvottelukunnat sekä paikalliset romanityöryhmät ja romanijärjestöt. Suomen hyviä käytäntöjä romanien

osallistamisesta ja toimijuudesta voitaisiin välittää aktiivisesti muille EU:n jäsenmaille.

Suomi on valmis edistämään romanien yhdenvertaisuutta ja osallisuutta sekä omassa maassaan että Euroopan laajuisesti. Euroopan unionin jäsenmailla on ensisijainen vastuu romanikansalaisistaan. Heidän elinoloistaan päätetään tosiasiallisesti paikallistasolla. Romaniväestön aseman parantamiseksi tarvitaan myös eurooppalaista yhteistyötä ja eurooppalaisia toimenpiteitä.

EU 2020 -strategian sosiaalisen osallisuuden tavoitteen saavuttamisen seurannassa tulisi kiinnittää huomiota erityisen heikossa asemassa olevien väestöryhmien asemaan, mukaan lukien romanit. Yhteiset EU-tason toimet voivat merkittävästi täydentää kansallisia toimia romanien tilanteen parantamiseksi.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Perustelut

Yleistä

Romanien aseman parantaminen on vähemmistöjen aseman ja yhdenvertaisuuden edistämisen suurimpia haasteita Euroopan unionissa. Romanien syrjintää esiintyy kaikissa jäsenmaissa, myös Suomessa. On hyvä, että asia on nyt nostettu korkealle sijalle EU:n asialistalla ja siihen etsitään ratkaisuja niin jäsenmaissa kuin EU:n toimielimissäkin.

Valtioneuvoston selvitys on kattava. Se antaa hyvän käsityksen romanien aseman parantamiseen liittyvästä kansallisesta, kansainvälisestä ja institutionaalisesta kehityksestä sekä Euroopan tason toimijoista. Selvityksen näkökulma on kuitenkin hyvin hallinnollinen, eikä siinä juurikaan arvioida kansallisten ja kansainvälisten politiikkojen syitä ja seurauksia eikä romanien mahdollisuuksia vaikuttaa heitä itseään koskemaan päätöksentekoon. Selvityksessä olisi ollut hyvä analysoida tarkemmin, mikä on syynä EU:n päätösten toimeenpanon tehottomuuteen ja

millaisia toimia tarvitaan tilanteen korjaamiseksi.

Romanien tilanne Euroopan unionin alueella

Euroopassa arvioidaan olevan 10–12 miljoonaa romanian. Länsi-Euroopan romaneista paikoillaan asuu Espanjan noin miljoona Cale-ryhmän romanian ja Suomen Kaaleet, joista Suomessa asuu noin 12 000 ja Ruotsissa noin 3 500. Muut Länsi-Euroopan romaniryhmät ovat kiertäviä. Euroopan kiertävistä romaneista suurin osa elää vailla kansalais- ja perusoikeuksia. Esimerkiksi äänestysoikeutta kansallisissa vaaleissa ei ole vielä kukaan Ranskassa jo 600 vuotta eläneiden romaniryhmän jäsenillä, joita on noin puoli miljoonaa.

Itä-Euroopassa romanien asema on vieläkin huonompi kuin Länsi-Euroopassa. Romaniassa romanit olivat lähes 400 vuotta orjia ja orjuus lakkautettiin vasta 1800-luvun puolessa välissä. Kommunistihallinnon aikana romanit työllistettiin valtio-omisteisille tehtaille ja sovhooseille. Järjestelmän kaaduttua sovhoosien maat refor-

moitiin, mutta niitä ei jaettu maataloilla työskennelleille romaneille. Valtion tehtaiden lopettaessa jäivät heikosti koulutetut romanit työttömiksi, eikä kukaan ollut halukas palkkaamaan heitä. Romaniväestön työllisyysaste on edelleen erittäin alhainen Romanian lisäksi myös Unkarissa, Tsekissä, Slovakiassa ja Bulgariassa.

Romanien tilanne on osa EU-alueen laajaa köyhyys- ja syrjäytyneisyysongelmaa, joka on viime vuosina kärjistynyt talouskriisin ja lisääntyneen työttömyyden myötä ja jota julkisen talouden heikentyminen ja siihen liittyvät sosiaaliturvan leikkaukset vain pahentavat. Erityisen haavoittuvassa asemassa ovat pitkäaikaistyöttömät, maahanmuuttajat ja syrjityt vähemmistöt, kuten romanit. Kyse on koko EU:ta koskettavasta ongelmasta: miten turvataan perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen ja inhimillinen kohtelu kaikille EU:n alueella asuville?

EU:n viime keväänä hyväksymässä Eurooppa 2020 -strategiassa asetetaan tavoitteeksi sosiaalisen osallisuuden lisääminen. Strategian määrittämisistä päätavoitteista työllisyysasteen nostaminen, nuorten koulutus ja köyhyyden vähentäminen tukevat myös romanien aseman parantamista.

Syrjäytymisen ehkäisy pitää aloittaa jo varhaislapsuudesta, jotta sukupolvet ylittävä syrjäytymiskehitys saadaan katkaistua. Heti lapsen synnyttyä tulee huolehtia lapsen kirjaamisesta väestörekisteriin niin, että hänen kansalaisuutensa tunnustetaan ja hän tulee kaikkien yhteiskunnan palvelujen piiriin. Oppimisvalmiuksien kehittämiseksi romanilapsille tulee turvata laadukkaat varhaiskasvatus- ja esikoulupalvelut. Myös heidän koulunkäyntiään tulee tarvittaessa tukea erityistoimenpitein, jotta he saavuttavat perusasteen oppimistavoitteet ja voivat jatkaa opintojaan ammatillisessa koulutuksessa tai lukiossa. Tyttöjen koulunkäynnin tukemiseen tulee kiinnittää erityistä huomiota, koska heihin saattaa kohdistua myös yhteisön sisäistä syrjintää. Tavoitteet vähentää koulunsa varhaisessa vaiheessa keskeyttäneiden osuus alle 10 %:iin ja antaa vähintään 40 %:lle nuorista kolmannen asteen koulutus voivat edesauttaa myös romanilasten koulutuksen kehittämistä.

Äärimmäisessä köyhyydessä elävien romanien kannalta keskeinen on tavoite vähentää köyhyysrajan alapuolella elävien ihmisten määrää vuoteen 2020 mennessä 25 %:lla. Esimerkiksi Romaniassa koko väestöstä elää köyhyydessä 10–30 %, romaneista jopa 70–80 %.

Romanien aseman kestävä kohentuminen edellyttää heidän työllisyys tilanteensa parantumista. Tätä voi tukea strategian tavoite työllisyysasteen nostamisesta 75 %:iin. Romanian työllisyysaste on selvästi muuta väestöä heikompi joka puolella EU:ta, myös Suomessa. Paras tapa ehkäistä syrjäytymistä on nostaa romanien työllisyysastetta tukemalla erityistoimin työllistymistä ja työmarkkinoilla pysymistä sekä ponnistamalla ammatillisen aikuiskoulutuksen kehittämiseen ja nuoren aikuisväestön koulutuksen tukitoimiin.

Suomen vaikuttaminen EU:ssa romanien aseman parantamiseksi

Euroopan romaniväestön elinolojen parantamistarpeet mainittiin jo Tampereen huippukokouksen loppupäätelmissä vuonna 1999. Valiokunta pitää tärkeänä, että Suomi jatkaa aloitteellista toimintaansa ja käyttää aktiivisesti kaikkia selviytyksessä esiteltyjä vaikuttamiskeinoja.

Valiokunta tukee Suomen kansainvälisen romanipolitiikan vaikuttamisstrategian laatimista ja pitää tärkeänä, että Suomi edistää aktiivisesti eurooppalaisen romanistrategian aikaansaamista. Valiokunta korostaa, että kaikki kansainväliset toimijat, kuten EU ja sen jäsenmaat, Euroopan neuvosto ja ETYJ tulee saada nykyistä tiiviimpään yhteistyöhön niin, että romanien aseman parantamisen voimavarat saadaan nykyistä tehokkaampaan käyttöön.

Valiokunta yhtyy valtioneuvoston kantaan ja katsoo, että Suomen käytäntöjä romanien ottamisesta mukaan heitä koskevien asioiden valmisteluun muun muassa valtakunnallisen ja alueellisten romaniasiaain neuvottelukuntien kautta voidaan yllpeinä esitellä ja levittää muihin EU-maihin.

Valiokunta yhtyy selvityksen näkemykseen, että jäsenmaiden kannustamiseen tarvitaan sekä

keppiä että porkkanaa. Nykyisten EU-tukien käyttöasteet ovat alhaiset. Esimerkiksi Romanialle kaudelle 2007—2013 varatuista noin 20 miljardista eurosta on käytetty vasta noin 10 % johtuen mm. hallinnollisista ongelmista, vaikeuksista omarahoitusosuuksien järjestämisessä sekä asiantuntemuksen puutteesta, etenkin paikallistasolla, jossa hankkeita olisi tarkoituksenmukaista toimeenpanna.

Jotta tuloksia saadaan aikaan, on välttämätöntä luoda EU:lle rahoitusjärjestelmä, josta jäsenmaat ja myös ruohonjuuritasolla toimivat kansalaisjärjestöt voivat ilman kohtuutonta byrokratiaa ja omarahoitusosuutta saada rahoitusta romanien olojen kohentamiseen. Tarvittaessa hakijoita tulee tukea myös hallinnollisesti esimerkiksi koulutusta järjestämällä ja auttamalla tukihakemusten ja -selvitysten teossa.

Samalla kun huolehditaan rahoituksesta, pitää jäsenmaille asettaa konkreettiset maakohtaiset tavoitteet ja määräaika niiden saavuttamiseksi. Lisäksi komissiolle on annettava valtuudet ja tehokkaat sanktiot tavoitteiden saavuttamisen valvomiseksi. Myös rahojen käyttöä tulee valvoa tehokkaasti niin, että rahat todella päätyvät romanien asuinolojen, terveydenhuollon, koulutuksen ja työllisyyden kohentamiseen.

Romanit Suomessa

Selvityksessä on esitelty viime syksynä valmistunutta työryhmän esitystä Suomen ensimmäiseksi romanipoliittiseksi ohjelmaksi. Kyseessä on kokonaisvaltainen, kattava ja konkreettinen toimenpideohjelma, jonka tarkoituksena on saada aikaan pysyviä ja kestäviä parannuksia romaniväestön asemaan. Sosiaali- ja terveysministeriössä valmistellaan parhaillaan valtioneuvoston periaatepäätöstä ohjelman linjausten toimeenpanemiseksi.

Valiokunta pitää ohjelmaa erittäin merkittävänä ja kiirehtii toimenpiteitä sen toimeenpanemiseksi. Valiokunta pitää tärkeänä, että ohjelman toteuttaminen ja sen vaatima rahoitus otetaan huomioon ensi keväänä laadittaessa uuden hallituksen ohjelmaa.

Suomessa on käyty vilkasta keskustelua EU:n alueelta tulleista romanikerjäläisistä. Kerjäämiseen on katsottu liittyvän järjestäytyneitä rikollisuutta, jopa ihmiskauppaa. Asiasta on hiljattain valmistunut sisäasiainministeriön työryhmän muistio, jossa ehdotetaan ammattimaisen kerjäämisen kieltämistä järjestyslakia muuttamalla.

Valiokunta pitää järjestäytyneitä rikollisuutta kaikissa sen ilmenemismuodoissa huolestuttavana ja korostaa, että poliisin tulee huolellisesti tutkia kaikki tähän viittaavat tapaukset yhteistyössä muiden maiden viranomaisien kanssa niin, että rikolliset saadaan kiinni.

Ihmiskauppa on törkeää rikollisuutta. Sen arvioidaan olevan tuottoisampaa kuin huumekaupan, ja se lisääntyy vähäisen kiinnijäämisriskin ja alhaisten rangaistusten ansiosta nopeasti joka puolella maailmaa. Ihmiskauppaa ilmenee eri muodoissaan myös Suomessa. Suomen lainsäädäntöön lisättiin vuonna 2004 ihmiskauppaa koskevat rangaistussäännökset. Vuoden 2007 alusta tulivat voimaan ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmää koskevat säännökset, joiden mukaan viranomaisilla on velvollisuus suojella ihmiskaupan uhreiksi epäilemiään henkilöitä ja ohjata heidät ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän piiriin. Huolimatta julkisuudessa olleista tiedoista, joiden mukaan poliisi epäilee kerjäämiseen liittyvän ihmiskauppaa, poliisi ei ole vielä osoittanut yhtään henkilöä ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään.

Valiokunta painottaa, että poliisin tulee huomattavasti viitteitä ihmiskaupasta ryhtyä välittömästi toimiin uhrien suojelemiseksi ja ohjaamiseksi ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään.

Valiokunnan käsityksen mukaan se tosiasia, että romanien tulo Suomeen johtuu heidän olosuhteistaan lähtömaassa: äärimmäisestä köyhyydestä ja perus- ja ihmisoikeuksien puutteesta, tulee ottaa huomioon pohdittaessa kerjäämisen kieltämistä lainsäädännöllä.

Valiokunta toteaa, että romanit käyttävät heille EU-kansalaisina kuuluvaa oikeutta vapaaseen liikkumiseen EU:n alueella ja heitä tulee kohdella yhdenvertaisesti kaikkien muiden samaa oikeutta käyttävien kanssa. Ongelmat liittyvät sii-

hen, että vapaa liikkumisoikeus on vaikeasti yhteensovitettavissa tilanteeseen, jossa sosioitaelliset erot EU:n jäsenmaiden kesken ovat valtavat ja niiden tasoittuminen voi kestää vuosikymmeniä.

Lausunto

Lausuntonaan työelämä- ja tasa-arvovaliokunta ilmoittaa,

että se yhtyy asiassa edellä esitetyin täydennyksin valtioneuvoston kantaan.

Helsingissä 15 päivänä lokakuuta 2010

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj. Arto Satonen /kok
vpj. Jukka Gustafsson /sd
jäs. Anna-Maja Henriksson /r
Arja Karhuvaara /kok
Johanna Karimäki /vihr
Merja Kuusisto /sd
Merja Kyllönen /vas

Esa Lahtela /sd
Jari Larikka /kok
Markus Mustajärvi /vas
Paula Sihto /kesk
Seppo Särkiniemi /kesk
Katja Taimela /sd
Jyrki Yrttiaho /vas.

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Ritva Bäckström.